

Inventarisatie corona-effecten op duurzame energiesector en arbeidsmarkt

Juni 2020
 Nederlandse Vereniging Duurzame Energie
www.nvde.nl

Inleiding

De coronacrisis heeft grote invloed op onze samenleving – en ook op de duurzame energiesector en de energietransitie. Dat blijkt uit verschillende onderzoeken. De Nederlandse Vereniging Duurzame Energie (NVDE) en de daarbij aangesloten branche-organisaties inventariseerden van 26 mei tot en met 4 juni 2020 de effecten van de coronacrisis op hun leden. Ook in maart en april voerde de NVDE inventarisaties uit. Hierbij aansluitend liet ABN AMRO onderzoek onder consumenten uitvoeren. In deze rapportage vindt u de resultaten van deze onderzoeken, de beleidsmaatregelen die de overheid reeds heeft genomen om de duurzame energiesector te steunen, de maatregelen die bedrijven hebben genomen en de oplossingen op korte en op lange termijn die de NVDE voorstelt.

Inventarisatie

Belangrijkste resultaten

De structurele verduurzaming van de energievoorziening hapert door de coronacrisis. De CO₂-uitstoot daalt nu tijdelijk, doordat de economie op een lager pitje draait. Maar de investeringen in structurele verduurzaming stagneren. De bedrijven die werken aan de transitie naar schone energie, kampen met forse omzetverliezen. Ruim veertig procent van de bedrijven in de duurzame energie- en mobiliteitssector verwacht minimaal tien procent minder omzet in het tweede en derde kwartaal dit jaar. Bijna tien procent verwacht zelfs een halvering van de omzet of erger. Het wegvallen van de vraag en het stilvallen van nieuw op te starten projecten zijn de meest genoemde oorzaken.

Dat heeft gevolgen. Een kwart van de bedrijven waarschuwt dat hun eigen bijdrage aan het halen van de klimaatdoelen in Nederland door corona (veel) minder zal zijn dan verwacht. Twee derde van de bedrijven verwachten dat de coronacrisis overall een (zeer groot) negatief effect zal hebben op het bereiken van de doelen van het Klimaatakkoord.

Het afremmen van de energietransitie heeft ook gevolgen voor het aantal banen in de sector. Een kwart van de bedrijven heeft nu teveel werknemers voor de hoeveelheid werk. Eén derde heeft nu al minder mensen aan het werk dan normaal. Dat is voor deze sector een nieuw gegeven, want normaal hebben bedrijven in de energietransitie eerder moeite om voldoende personeel te vinden. Tachtig procent vindt uitvoering van het Klimaatakkoord een goede manier om werkgelegenheid te creëren. Ook is er vertrouwen dat de duurzame energiesector zijn rol als banenmachine snel terugkrijgt: driekwart van de ondervraagden vindt dat mensen die door corona hun baan kwijtraken in andere sectoren, de kans moeten krijgen om omgeschoold met duurzame energie aan de slag te gaan.

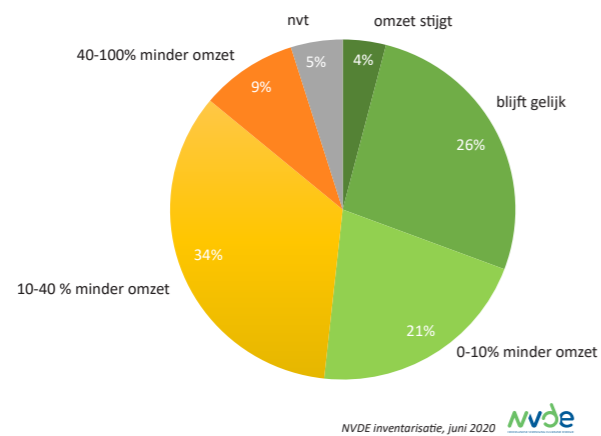
De duurzame energiesector maakt opvallend weinig gebruik van steunmaatregelen van de overheid voor de korte termijn, zo blijkt uit de inventarisatie. Dit duidt erop dat dit een gezonde sector is die tegen een stootje kan. Wel wordt veel en dankbaar gebruik gemaakt van de verschillende maatregelen die speciaal (mede) voor de duurzame energie- en mobiliteitssector zijn genomen (zie p. 6). Bedrijven geven aan vooral behoefte te hebben aan hulp van de overheid om op lange termijn de vraag naar verduurzaming op gang te houden en risico's af te dekken.

Omzetverlies

Ruim 40 procent van de bedrijven verwacht in het tweede kwartaal van dit jaar een omzetsdaling van minimaal 10 procent door de corona-effecten. Bij de kleinere bedrijven -met minder dan 10 werknemers- zijn de verwachtingen voor het 2e kwartaal wat somberder dan bij grotere bedrijven, zeker 36 procent verwacht een omzetsdaling van meer dan 20 procent in het tweede kwartaal. Twee procent van alle bedrijven ziet de omzet zelfs bijna helemaal wegvallen.

De verwachtingen voor het derde kwartaal zijn vergelijkbaar. Veel bedrijven die de overheid als opdrachtgever hebben verwachten grotere klappen, met dertig procent minder omzet, in het derde kwartaal.

Verwachte omzetsdaling duurzame energiesector tweede kwartaal 2020

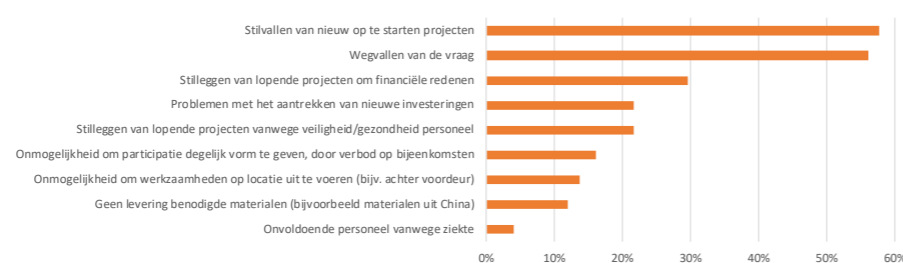

Knelpunten

Tweederde van de bedrijven gericht op consumenten geeft aan dat hun klanten nu geen grote investeringsbeslissingen nemen. Bedrijven die producten verkopen (bijvoorbeeld warmtepompen) hebben een relatief zwaar tweede kwartaal.

Bijna zestig procent van de bedrijven zegt dat er geen nieuwe projecten meer worden opgestart. Andere belangrijke oorzaken zijn het wegvallen van de vraag (56 procent respondenten), het stilvallen van lopende projecten financiële redenen (30 procent). In juni noemden fors meer bedrijven deze problemen dan een maand eerder. Veiligheid speelt nu een minder grote rol. Het aantal bedrijven dat het stilvallen van lopende projecten vanwege veiligheid benoemt is gedaald ten opzichte van een maand geleden (60%) naar 21%. Bedrijven geven ook aan dat het protocol 'veilig samen doorwerken' hier een rol in speelt. Problemen met participatie door het verbod op bijeenkomsten worden nu door minder bedrijven (16 procent) als knelpunt genoemd dan voorheen (32 procent). Mogelijk beginnen online vormen van participatie voet aan de grond te krijgen. Dertien procent van de bedrijven/organisaties heeft minder omzet omdat het lastig is om op locatie te werken (bijvoorbeeld achter de voordeur). Dat is vergelijkbaar met een maand geleden. Een vijfde noemt problemen met het aantrekken van nieuwe investeringen. De schaarste aan materialen (bijvoorbeeld uit het buitenland) neemt af. Nu noemt nog maar 12 procent van de bedrijven dit.

Knelpunten duurzame energiesector door coronacrisis

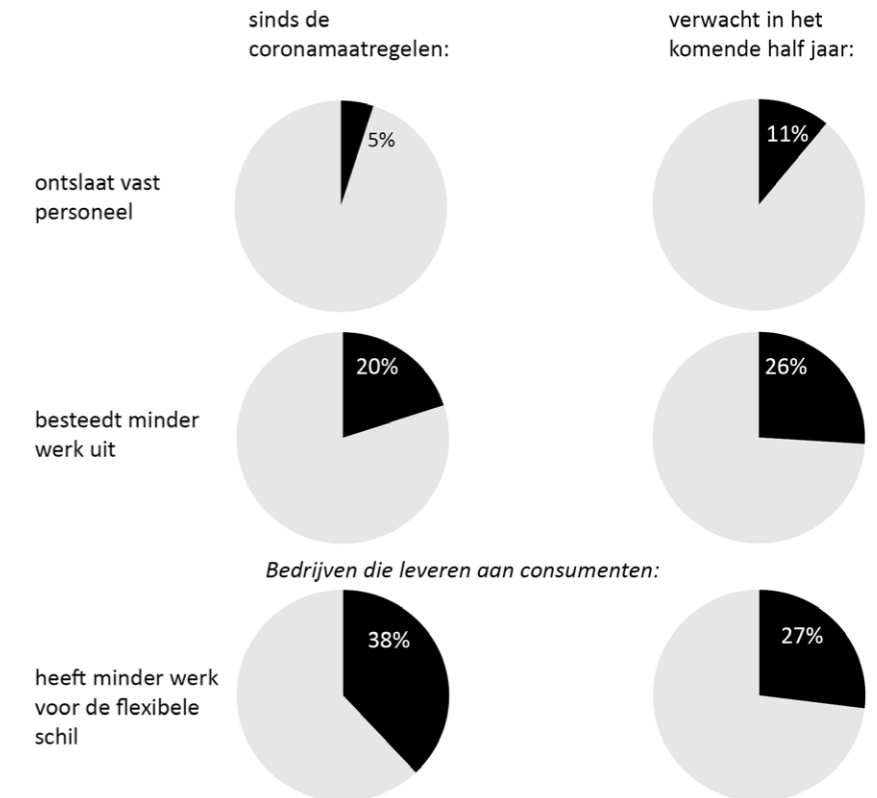

Percentage bedrijven dat aangeeft tegen de genoemde knelpunten aan te lopen
NVDE inventarisatie, juni 2020

Arbeidsmarkt

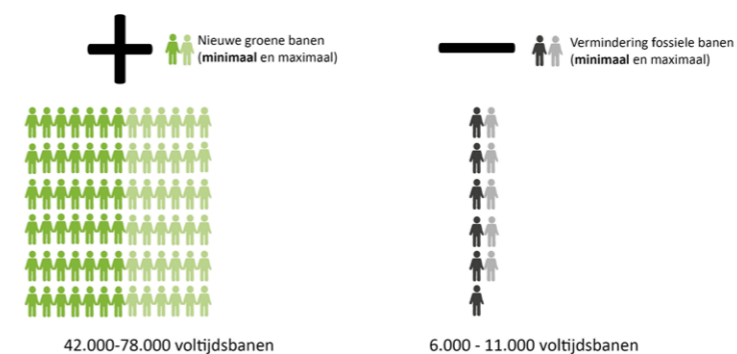
Vóór de coronacrisis groeide de werkgelegenheid in de duurzame energie- en mobiliteitssector. Door de crisis neemt met name de werkgelegenheid in de flexibele schil (ZZP-ers, tijdelijke contracten) fors af. Maar liefst 46 procent van de bedrijven die werkt in de consumentenmarkt heeft nu al minder werk voor de flexibele schil. 19 Procent verwacht binnen een half jaar minder werk voor de flexibele schil. Elf procent van de ondervraagde bedrijven verwacht binnen een half jaar vast personeel te moeten ontslaan. Vijf procent deed dat al. 26 Procent verwacht minder werk uit te besteden in het komende half jaar. Een kwart van de bedrijven/organisaties heeft minder werk dan past bij het aantal medewerkers. Toch ligt de normale doorstroming op de arbeidsmarkt niet helemaal stil in coronatijd: 30 procent van de bedrijven heeft mensen aangenomen sinds het begin van de crisis. Slechts enkele bedrijven hebben nu meer mensen aan het werk dan ze hadden voorzien voor deze periode, voordat corona losbarstte. Ruim de helft heeft eenzelfde aantal medewerkers als voorzien. 35 procent heeft er nu minder. Bij 15 procent is dat fors minder (minimaal 10 procent). Enkele bedrijven werken zelfs op halve kracht: 40 tot 70 procent minder werknemers.

Vertrouwen dat de duurzame energiesector weer ruimte krijgt voor nieuwe mensen is er wel: 70 procent van de bedrijven vindt dat mensen die door corona hun baan verliezen in andere sectoren, zouden moeten worden omgeschoold om aan de slag te gaan met duurzame energie.

Klimaatakkoord kan ruim 70.000 banen creëren

Werkgelegenheid in 2030 tov 2019

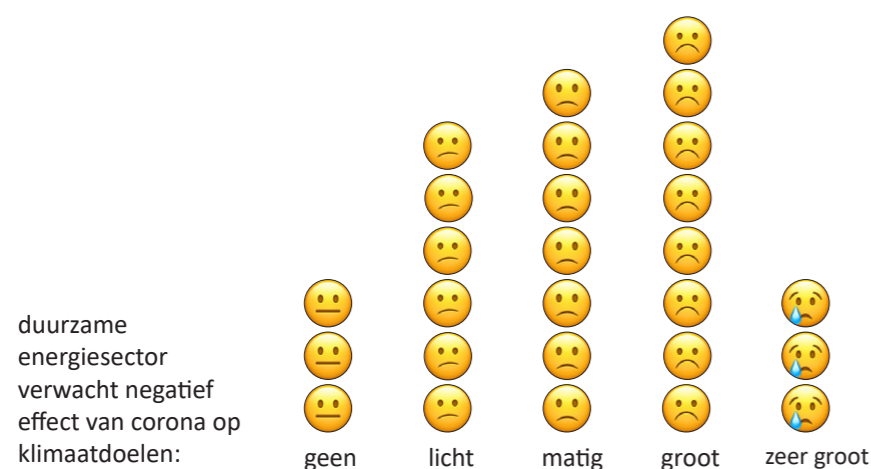

bron: TNO rapport 'Verkenning werkgelegenheidseffecten van klimaatmaatregelen' maart 2019. Visualisatie NVDE

Klimaatdoelstellingen

Er zijn flinke zorgen dat de coronacrisis de Nederlandse klimaatdoelstellingen in gevaar brengt. Bijna alle bedrijven verwachten dat de coronacrisis overall een negatief effect zal hebben op het bereiken van de doelen van het Klimaatakkoord. Bijna de helft van de bedrijven in de duurzame energiesector verwacht een groot tot zeer groot negatief effect op het halen van de doelen voor klimaat en duurzame energie, zoals benoemd in het Klimaatakkoord. De belangrijkste redenen zijn het wegvallen van de vraag en het stilvallen van nieuw op te starten projecten. Vertraging in beleidsmatige processen, zoals de Regionale Energiestrategieën, blijkt een belangrijk knelpunt.

Twaalf procent van de bedrijven in de duurzame energiesector verwacht een zeer groot negatief effect van de coronacrisis op het halen van de klimaatdoelen. 30 procent verwacht een groot negatief effect. Een kwart (22%) ziet een matig negatief effect.

Gebaseerd op inventarisatie door NVDE en aangesloten branches onder 125 bedrijven in de duurzame energie- en mobiliteitssector, juni 2020

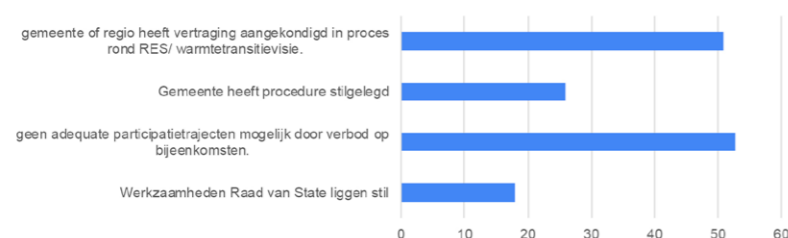

De eigen bijdrage van bedrijven/organisaties aan het halen van de klimaatdoelen vermindert door de coronacrisis. Een kwart van de bedrijven waarschuwt dat hun eigen bijdrage aan het halen van de klimaatdoelen in Nederland door corona (veel) minder zal zijn dan verwacht. 71 procent ziet kansen voor steunmaatregelen die zowel de economie als het klimaat helpen.

Beleidsprocessen

Ruim de helft van de bedrijven voorziet problemen doordat de Regionale Energiestrategieën (RES) en wellicht ook de transitievisies warmte vertraging oplopen. Een kwart van de bedrijven/organisaties geeft aan dat de gemeenten procedures hebben stilgelegd. Achttien procent ondervindt hinder door wachttijden bij de Raad van State.

Knelpunten beleidsprocessen energietransitie door coronacrisis

Percentage bedrijven dat aangeeft tegen de genoemde knelpunten aan te lopen NVDE inventarisatie, 23 april 2020

Innovatie

Innovatie krijgt in crisistijd meestal een lagere prioriteit omdat de focus ligt op operationeel blijven. In een opkomende markt als de duurzame energiesector, betekent het wegvallen van de vraag en het stilvallen van nieuw op te starten projecten ook dat innovaties op de plank blijven liggen en kostenreducties uitblijven. Toch zijn er ook bedrijven die constateren dat innovaties over specifieke onderwerpen juist nu een hogere prioriteit kunnen krijgen en dat er ruimte is om deze nu verder te ontwikkelen, omdat de operationele activiteiten op een lager pitje staan. Men noemt het digitaliseren van advies aan bewoners, ontwikkelprogramma's voor woningrenovatie omdat veel mensen nu thuis zijn, digitale participatiemethodes, online opleidingen, smart grids, high speed rail infra ter vervanging van vliegverkeer en het verhogen van de productie van duurzame energie om minder afhankelijk te zijn van het buitenland. Dit is in lijn met de opmerkelijke toename in het aantal aanvragen voor de Missiegedreven Onderzoek, Ontwikkeling en Innovatie (MOOI)-subsidie. In 2019 waren er circa 25 partijen die zich bij de vooraanmelding aandienden; dit jaar zijn dat er meer dan 80. Dit is een signaal dat er juist nu capaciteit wordt ingezet om aan innovatietrajecten te werken.

Startups en scale-ups

Startups en scale-ups hebben een extra knelpunt, doordat een omzetverlies van tenminste twintig procent ten opzichte van 2019 een criterium voor economische steun is via de Noodmaatregel Overbrugging Werkgelegenheid (NOW). Scale-ups zitten doorgaans in een snelle groeifase en baseren daar ook hun investering op. De duurzame energiesector kent veel startups en scale-ups.

Specifieke input van startups en scale-ups

De NVDE heeft tientallen startups en scaleups als leden. Zij lopen tegen specifieke problemen aan. We hebben gedetailleerde input gekregen, met name van startup/scale-up-leden in de mobiliteitssector (elektrisch rijden, groene waterstof, emissieloze binnenvaart).

- Ook bij succesvolle afronding van de aanvraag blijft het probleem dat je aannemelijk moet maken dat je het geld binnen bepaalde tijd terug kan betalen (binnen 1 jaar). Vooral voor pre-revenue startups en scale-ups (dus voordat omzet wordt gegenereerd) blijft dat lastig en zou er naar alternatieve meetcriteria moeten worden gekeken, bijvoorbeeld de aansluiting bij de klimaatdoelen
- De meeste regelingen gaan uit van omzeterderving. Voor een startup zonder omzet in de afgelopen jaren, is er geen sprake van omzeterderving, en dus komen zij niet in aanmerking voor deze regelingen.
- Er moet veel papierwerk worden ingeleverd, men wil onder andere zien hoe cash-flows veranderd zijn. Probleem is: er gaat cash out en niet in. Uitgaven volgen het grillige pad van innovatie en productontwikkeling.
- Aantonen van de impact van covid19 kan alleen op basis van zacht en indirect bewijs.
- De TOPPS (Tijdelijk Overbruggingskrediet innovatieve start- en scale-ups) heeft een belangrijk nadeel. De verstrekker, ROM (Regionale Ontwikkelingsmaatschappij) of InvestNL, heeft een eenzijdig conversierechten mag de lening omzetten in aandelenkapitaal. Een lening met een conversierisico schrikt potentiële andere investeerders af. Zonder deze optie zouden meer startups en scale-ups gebruik maken van deze regeling.
- Niet alle startups zijn actief in één van de getroffen sectoren (zoals emissieloze binnenvaart), waardoor zij niet in aanmerking komen voor de tegemoetkoming van vaste lasten.
- In deze crisis hebben veel partijen met name last van vertraging. De ontwikkeling die zij doormaken gaat momenteel langzamer dan zonder de crisis. Zij zouden het meest geholpen zijn met een soortgelijke regeling als de tegemoetkoming vaste lasten (TVL). Daarmee zijn zij in staat de extra maanden (vertraging) te overleven.

Verder nog algemene signalen vanuit startups/scale-ups in deze crisis:

- De kosten van financiering zijn stevig omhoog gesprongen door corona
- Ontwikkeltrajecten duren in zijn algemeenheid langer door de coronacrisis en de kosten daarvan lopen dus op. Alles kost nog meer tijd om voor elkaar te krijgen. Dat betekent dat de ontwikkelkosten langer doorlopen zonder dat daar inkomsten tegenover gaan staan.
- Het CRL (Commercial Readiness Level) is per definitie vaak laag bij ontwikkeltrajecten voor bijvoorbeeld groene waterstof. Dat zorgt ervoor dat de businesscase zeer moeilijk financierbaar is, juist omdat er veel onzekerheid is over die businesscase door onzekerheid over toekomstig overheidsbeleid (accijns, wegenbelasting, kilometerheffing, SDE, HBE).
- Over de DKTI 2020 (Subsidieregeling voor verduurzaming transport): projecten die vorig jaar gestart zijn, zullen vermoedelijk wel op gang blijven. Nieuwe projecten in de pijplijn zullen de deadline vermoedelijk niet gaan halen.
- "Grote leningen voor kapitaalintensieve scale-ups zijn nodig. Uitbreiding van het mandaat van Invest-NL is nodig om de eis van co-financiering niet mee te hoeven nemen bij het verstrekken van financiering."
- "Financiering door de banken is noodzakelijk, maar banken zijn ondanks de BMKB regeling erg terughoudend. Druk vanuit de overheid op banken om toch te investeren zou erg welkom zijn."
- Om werkgelegenheid te behouden zou een aanvullende regeling nodig zijn voor lagere omzetzakingen dan de gestelde 20 procent van de NOW.
- De eerste tranche van de Corona-OverbruggingsLening (COL) is vijf maal overschreven. Het is daarom goed dat er meer geld beschikbaar komt in een tweede tranche, zodat voorzien kan worden in de financieringsbehoefte van startups en scaleups.

Consumentenpeiling

Begin mei liet ABN AMRO, in aanvulling op het NVDE-onderzoek onder ondernemers, onderzoek doen onder consumenten over hun mening en gedrag rond verduurzaming en corona. De helft van de huizenbezitters denkt dat het door de coronacrisis makkelijker wordt om de klimaatdoelstelling voor 2030 te halen. Een kwart denkt dat het moeilijker wordt. Tegelijk vermindert de bereidheid bij huizenbezitters om te investeren in de verduurzaming van hun huis: het percentage huiseigenaren dat dit van plan is, is gedaald van 27 naar 16 procent.

Tegen iedere 11 huizenbezitters die door corona meer geld in verduurzaming willen steken, staan er 27 die vanwege corona juist op de rem trappen. Zij stellen investeringen uit of zien hun financiële buffer verminderen. Corona beïnvloedt deze financiële buffers, zowel ten kwade als ten goede. Tegen elke 19 huiseigenaren die hun financiële buffer zien dalen, staan 17 huizenbezitters die hun buffer juist zien stijgen.

Bovenstaande blijkt uit een representatieve enquête van Panelwizard in opdracht van ABN AMRO onder consumenten, en uit niet eerder gepubliceerde resultaten uit een enquête van de NVDE onder haar leden. Onderzoek van Vereniging Eigen Huis (13 mei) geeft een vergelijkbaar beeld. Daaruit blijkt dat een kwart van de huiseigenaren die van plan waren hun huis te verduurzamen dat nu stopzet. 21 procent van de woningeigenaren in coronatijd kijkt naar manieren om te besparen op vaste lasten. Verlagen van de energielasten, bijvoorbeeld door bewust minder energie te gebruiken, is voor iets meer dan de helft de eerste mogelijkheid. Huiseigenaren stellen grote aankopen vaak uit. 43 procent heeft al besloten om de aankoop van een auto, het onderhoud of verbouwing van de woning uit te stellen, of overweegt dat sterk.

Reeds genomen maatregelen om energietransitie te versnellen, ook in coronatijd

Bedrijven in de duurzame energie- en mobiliteitssector maken dankbaar gebruik van steunmaatregelen in coronatijd.

Naast algemene steunmaatregelen zijn verschillende maatregelen genomen speciaal (mede) voor de duurzame energie- en mobiliteitssector. De NVDE en haar leden zijn hier zeer dankbaar voor. De maatregelen sluiten aan bij de knelpunten die bedrijven nu ervaren en zijn mede te danken aan eerdere input die de NVDE namens haar leden aan beleidsmakers kon verstrekken. Hieronder staan de voornaamste maatregelen genoemd, inclusief datum van bekendmaking.

[Aanmerken van laadinfrastructuur als vitale sector \(maart\)](#)

[Verlenging uitvoeringsperiode SDE \(21 april\)](#)

Alle projecten uit de Stimuleringsregeling Duurzame Energie (SDE+) die in 2020 opgeleverd moeten worden, krijgen één jaar uitstel vanwege corona. Lees hier de [brief](#) van minister Wiebes hierover.

[Urgendpakket \(24 april\)](#)

- Er komt €150 miljoen beschikbaar voor de tweede ronde van de Regeling Reductie Energieverbruik, waarmee gemeenten kleine energiebesparende maatregelen stimuleren. Deze regeling kwam vorig jaar ten goede van huishoudens. Een tweede tranche zou ten goede moeten komen van huurders en MKB.
- Woningcorporaties ontvangen een korting op de verhuurdersheffing als zij investeren in verduurzaming. In totaal zou het gaan om een investeringsimpuls van €150 miljoen.
- Er komt een inruilpremie voor koel- of vrieskasten van €35.
- Het subsidiebedrag van de Subsidie Energiebesparing Eigen Huis (SEEH) wordt verhoogd van 20 procent naar 30 procent, in de periode 1 juni t/m 31 dec 2020. Hierdoor worden woningeigenaren gestimuleerd om ook nu, in coronatijd, te investeren in het verduurzamen van hun huis.

[Overbruggingskrediet startups \(25 april 2020\)](#)

Startups, scale-ups en innovatieve MKB-ers kunnen overbruggingskrediet krijgen. Vanaf 29 april 2020 kunnen groeibedrijven een aanvraag indienen voor een speciaal overbruggingskrediet, de zogenaamde Corona-OverbruggingsLening (COL). De duurzame energie- en mobiliteitssector kent veel innovatieve startups en scale-ups. Een tweede tranche is aangekondigd en zal fors groter zijn dan eerder was gemeld, namelijk €200 miljoen in plaats van €50 miljoen.

[Doorbouwplan \(20 mei 2020\)](#)

- In het doorbouwplan kondigt de overheid een aantal maatregelen aan die gericht zijn op het op tempo houden van de woningbouw en onderhoud. Lees [hier de brief](#) van minister Ollongren aan de Kamer.
- Er komt €20 miljoen ondersteuning voor (het versnellen van) procedures en vergunningen
  - Het Rijksvastgoedbedrijf versnelt €15 miljoen aan onderhoud in 2020
  - Er komt een investeringsimpuls van €50 miljoen voor het naar voren halen van renovatie en groot onderhoud van scholen en sportaccommodaties in combinatie met verduurzaming. Het geld is bedoeld om enerzijds beleidsdoelen te halen, waaronder het Klimaatakkoord, en anderzijds de bouwsector in tijden van corona een stimulans te geven. Met de impulsmaatregel hoopt de minister dat er bij elkaar zo'n €150 tot €200 miljoen versneld geïnvesteerd zal worden.
  - €50 miljoen uit de woningbouwimpuls worden naar 2020 gehaald.

Postcoderoosregeling wordt subsidie (25 mei)

Er komt een subsidie voor energiecoöperaties en VVE's. De regeling verlaagd tarief, ook wel de postcoderoosregeling (PCR) genoemd, wordt daarmee vervangen. De regeling zal veranderen van een fiscale regeling naar een exploitatiesubsidie. De regeling zal veel simpeler worden voor energiecoöperaties.

<http://www.nvde.nl/nvdeblogs/subsidie-voor-energiecooperaties-en-vves/>

Oplossingen

Het is duidelijk dat de coronacrisis forse invloed heeft op de maatschappij, inclusief de energietransitie. De regering wil economisch herstel en vergroening zoveel mogelijk combineren. De NVDE is het daar van harte mee eens en ziet volop mogelijkheden. Uitvoering van het klimaatakkoord biedt de beste basis voor 'groen herstel'. Dit zorgt bijvoorbeeld voor veel werkgelegenheid, zo bleek eerder [uit onderzoek van TNO in opdracht van de NVDE](#): gemiddeld 50.000 extra banen. Dit komt doordat uitvoering van het klimaatakkoord leidt tot bijna 100 miljard euro aan extra investeringen in de economie, tot 2030. Dat geld gaat niet naar bijvoorbeeld de import van fossiele brandstoffen maar naar arbeidsintensieve bedrijven in Nederland. Vele economen bepleiten inmiddels om deze investeringsimpuls te benutten en zelfs naar voren te halen.

Als we niks doen, zal corona invloed hebben op de doelen voor 2030 en het effect van de gemaakte afspraken om die te halen, maar de precieze impact staat natuurlijk nog lang niet vast. Dit kan ook verschillen per sector. De NVDE pleit er daarom voor dat alle uitvoeringsoverleggen van het Klimaatakkoord (voorheen: klimaattafels) worden betrokken bij de plannen. Welke aanvullende maatregelen zijn er mogelijk en wenselijk om onder de nieuwe omstandigheden koers te houden en de doelen te halen? Binnen de eigen sector, maar nadrukkelijk ook in de samenwerking tussen sectoren.

Tegelijkertijd zijn er concrete en snelle maatregelen nodig om de ergste economische gevolgen in de sector op te vangen, vakmensen te behouden die zo hard nodig zijn en tempo in de transitie te houden. De NVDE is blij dat de overheid hier al mee is begonnen. Naast de algemene economische steunmaatregelen kondigde Minister Wiebes bijvoorbeeld in april aan, dat hij SDE+-projecten met een realisatietermijn in 2020 één jaar ontheffing zal geven, als zij vertraging oplopen buiten hun invloedssfeer. Uit de eerste NVDE-inventarisatie in maart bleek hoe nodig deze ontheffing is. Nu duidelijk is dat de coronacrisis nog steeds zulke grote gevolgen heeft, zijn meer van dit type maatregelen nodig. Uitgangspunt van de NVDE is dat economische steun bij voorkeur gebruikt moet worden om bedrijven in onze sector aan het werk te houden met de energietransitie – en zo het beroep op het algemene economische en sociale 'vangnet' zoveel mogelijk te beperken.

Korte termijn

De NVDE ziet op basis van de inventarisaties onder haar leden de volgende mogelijkheden voor maatregelen voor de korte termijn (voor de zomer).

Gebouwde omgeving

De NVDE is blij dat een aantal voorstellen die we eerder deden, inmiddels ingevoerd of aangekondigd zijn (zie hierboven). Zo is het subsidiebedrag voor isolatie (SEEH) tijdelijk verhoogd. Iets dergelijks -een 'snelle beslissersbonus' zou ook voor warmtepompen en zonneboilers (ISDE) kunnen worden ingevoerd. Ook verduurzamingsvouchers voor het MKB zouden een nuttige rol kunnen vervullen. Iedereen die voor 1 september 2020 een offerte tekent en voor het einde van het jaar uit laat voeren, krijgt dan een extra premie boven op de bestaande subsidiemogelijkheden.

De NVDE noemde eerder al dat de Renovatieversneller ook voor utiliteitsbouw en maatschappelijk vastgoed zou kunnen worden ingezet. Deze maatregel is intussen aangekondigd.

De Renovatieversneller is een subsidieregeling waarin vastgoedeigenaren, samen met marktpartijen, op grote schaal, gestandaardiseerde renovaties uitvoeren en zo kostenreductie op lange termijn kunnen realiseren. De regeling geldt nu alleen voor corporatiebezit.

Tenslotte vindt de NVDE het van belang dat er voldoende middelen voor innovatie zijn waardoor de sector -ook bij uitblijvende vraag- niet stil komt te staan, maar door kan gaan met het ontwikkelen van slimmere, betere en goedkopere producten (en diensten).

Elektriciteit

De NVDE heeft het uitstel voor SDE-projecten met een realisatietermijn in 2020 zeer verwelkomd. Er zijn inmiddels ook projecten met een realisatietermijn in latere jaren die hun deadline door corona dreigen te missen. Uiteraard spannen bedrijven zich maximaal in om deze vertraging in te halen. Tegelijk zou het goed zijn wanneer de minister Wiebes op korte termijn al enig perspectief biedt op een clemente behandeling wanneer een in latere jaren jaar gemiste realisatietermijn aantoonbaar te wijten is aan corona. Dat zal voor sommige bedrijven nu het verschil maken tussen maximaal inzetten op beperken vertraging of de voorbereidingen stopzetten. Daarnaast schuift bij verlenging van de realisatietermijn de subsidietermijn momenteel niet mee, wat de rentabiliteit van projecten direct schaadt. Dit kan ondervangen worden door ook het startmoment van de subsidie mee op te schuiven.

De businesscase voor zonne- en windenergie is sterk gebaat bij elektrificatie van de industrie. Het is belangrijk dat daar op korte termijn perspectief voor wordt geboden, bijvoorbeeld door een routekaart met concrete stappen, zoals die er bijvoorbeeld ook is voor waterstof. Zo wordt niet alleen het aanbod, maar ook de vraag naar groene stroom gestimuleerd. De regionale energiestrategieën (RES) zijn erg belangrijk voor zon en wind. Het is begrijpelijk dat daar nu extra tijd voor nodig is. Dit heeft wel gevolgen, die ook moeten worden opgelost. Bijvoorbeeld om te zorgen dat er ook op korte termijn voldoende vergunningen komen zodat projecten van start kunnen. Daarbij hoort ook uitbreiding van de capaciteit bij de landelijke en lokale overheid en de Raad van State. De transitie heeft niet alleen veel doeners nodig maar ook voldoende regelaars. Het is belangrijk dat de extra investeringen in het elektriciteitsnet door kunnen gaan. Ook daar zijn vergunningen voor nodig - en de ruimte om tijdig en proactief te kunnen investeren in versterking en innovaties.

Mobiliteit

De vraag naar elektrische auto's is fors afgenomen door de coronacrisis. De bijtelling voor elektrische auto's zou per 1 januari 2021 stijgen van 8 procent naar 12 procent. De NVDE pleit voor een meer geleidelijke verhoging van de bijtelling in de komende jaren om te zorgen dat deze markt voldoende door kan groeien.

Laadinfrastructuur is cruciaal voor de groei van elektrisch rijden, maar de businesscase daarvoor is ingrijpend verslechterd door corona. Om stagnatie van de uitrol te voorkomen, is een tijdelijke financiële stimulans nodig. Een apart investeringsprogramma van de overheid gericht op het financieren van laadinfrastructuur is gewenst. Wanneer dit via Invest-NL zou lopen zou het goed zijn specifieke regels op te stellen en de eis van co-financiering van Invest-NL versneld te laten vervallen. Tenslotte is een garantieregeling van de overheid voor private financiers (zoals obligatiehouders) nodig, waarmee comfort gegeven kan worden aan Invest-NL.

De NVDE verwelkomt de aankoopsubsidie voor elektrische auto's (SEEP) die per 1 juli van start gaat, [met twee kanttekeningen](#) (maak het ook beschikbaar voor deelauto's en leg een relatie met de range). Daarnaast is het belangrijk om ook de aanschafsubsidie voor emissieloze bestel- en vrachtauto's zo snel mogelijk in te voeren.

Startups en scale-ups

Voor startups en scale-ups is maatwerk nodig. Voor hen zou omzetverlies van minimaal 20 procent ten opzichte van 2019 niet als criterium voor steunmaatregelen (in de NOW) moeten gelden, maar gekeken moeten worden naar criteria die beter aansluiten bij hun groeimodel. Belangrijk is het snel uitwerken van mogelijkheden voor overbruggingskredieten. Gelukkig wordt daaraan gewerkt. De energietransitie heeft de innovatiekracht van snel groeiende startups en scale-ups hard nodig.

Investerings stimuleren

Voor alle sectoren geldt dat het belangrijk is om de investeringsbereidheid van bedrijven te bevorderen, zo stelt ook het Financieel Stabiliteitscomité van de Nederlandsche Bank. Dat kan met goede 'zachte' kredieten, bijvoorbeeld via Invest-NL. Een andere mogelijkheid is de Tijdelijke Regeling Willekeurige Afschrijving. Een bedrijf kan hiermee zelf bepalen wanneer hij zijn investering afschrijft en daarmee ten laste van de winst brengt. Dit is in 2008 ingevoerd voor alle sectoren en zou nu gericht kunnen worden ingezet voor investeringen ten behoeve van de doelen van het Klimaatakkoord.

Langere termijn

Het waarmaken van het Klimaatakkoord is het best denkbare groene herstel van Nederland na de coronacrisis, volgens de NVDE. Het Klimaatakkoord is en blijft een banenmachine en kan een belangrijke en krachtige economische hulpmotor worden. Daar hoort wel bij dat er extra maatregelen nodig zijn. Dat was ook vóór de coronacrisis al zo en dat geldt nu nog sterker. Dit geeft de beste garantie voor groene groei, met vele banen en kansen.

De NVDE rekent erop dat de overheid bereid is om extra maatregelen te nemen om de doelen uit het Klimaatakkoord te halen, net als alle partijen die het hebben ondertekend. Gezien de omvang van de nieuwe uitdaging, pleit de NVDE ervoor dat alle uitvoeringsoverleggen (voorheen: klimaattafels) de vraag krijgen om nu al na te denken over aanvullende maatregelen om onder de nieuwe omstandigheden koers te houden voor de komende tien jaar en de doelen te halen.

Het is belangrijk om dit in samenhang te doen en op basis van goede analyses van onder andere het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL). De NVDE denkt dan bijvoorbeeld aan de volgende onderwerpen:

Gebouwde omgeving:

- Er is waarschijnlijk extra financiële ruimte nodig voor maatregelen op het gebied van isolatie en duurzame warmte, voor onder andere gemeenten, woningcorporaties, particulieren, MKB-ers en andere bedrijven. Dit kan bijvoorbeeld via subsidie en/of een lagere BTW voor woningrenovatie.
- De bestaande verplichting om te voldoen aan
- De Wet Milieubeheer kan tevens als eis gelden om in aanmerking te komen voor economische herstelmaatregelen. Zo steunen we de bedrijven die klaar zijn voor de economie van de toekomst.
- Dit gaat over rendabele investeringen met een terugverdientijd van maximaal 5 jaar, dus dit past bij uitstek bij een 'groen herstel'.
- Particulieren die een woning verkopen die voldoet aan de nog in te voeren minimumstandaard voor isolatie, zouden een korting kunnen krijgen op de overdrachtsbelasting.
- De inzet van de verhuurdersheffing kan de verduurzaming bij woningcorporaties sterker stimuleren.

Elektriciteit

- Het is erg belangrijk om de elektrificatie van de industrie te bevorderen, waarbij de industrie verduurzaamt en de vraag naar groene stroom toeneemt. De sector kan goed leveren, maar heeft wel voldoende inkomsten nodig. Een routekaart elektrificatie moet dan ook zo snel mogelijk zichtbaar effect sorteren, namelijk een meer samenhangende ontwikkeling van elektriciteitsvraag en -aanbod.

Tijdens een bijeenkomst van het SER-klimaatplatform onlangs werd ook aangedrongen op een meer integrale benadering om de elektrificatie van de vraag en van duurzaam aanbod en distributie meer op systeemniveau te stimuleren. Belemmeringen zouden moeten worden weggenomen in het waarderen van flexibele elektriciteitsvraag en in aansluitarieven. Langere termijn contracten (PPA's), die wederzijds meer investeringszekerheid bieden, zouden geholpen worden als ze een financieel voordeel of extra garantstelling krijgen. Een meer integrale benadering in het stimuleringsinstrumentarium is gewenst om de elektrificatievraag en duurzaam aanbod en distributie op systeemniveau te bevorderen.

- Concreet speelt dit punt al bij de onzekerheid over de inkomsten van subsidievrije windparken op zee moeten. Flexibele elektrificatie van de industrie versterkt hun businesscase en leidt daarmee tot lagere risico's en kosten. Daarmee kan worden voorkomen dat de verdere uitrol van wind op zee zou moeten terugvallen op SDE-subsidie, iets wat voor overheid én marktpartijen niet aantrekkelijk is.
- Investerings in alle vormen van energie-
- Infrastructuur, inclusief innovaties, zorgen ervoor dat de transitie voorspoediger zal gaan. Alle technische oplossingen kunnen hier hun voordeel mee doen. Het voordeel is bovendien dat dit relatief veilige investeringen zijn: de meeste zullen op enig moment toch nodig zijn.

Mobiliteit

- Nederland heeft inmiddels langdurig en grootschalig geëxperimenteerd met 'Het Nieuwe Werken'. Dit is bij veel mensen, bedrijven en organisaties een nieuwe routine aan het worden. Afspraken van werkgevers (zoals de coalitie Anders Reizen) en de introductie van de juiste 'nudges' om die routine vast te houden, zijn belangrijk, belangrijk, want dit levert veel milieuwinst op en lijkt bovendien de productiviteit ten goede te kunnen komen, maar de kans op terugval is ook reëel.
- Het is belangrijk om vast te houden aan de doelstellingen, zowel bij personenauto's als voor vrachtwagens. De belastingvoordelen en subsidies kunnen zorgen dat Nederland hiermee op koers blijft. Elektrische deelauto's zijn een aantrekkelijke manier om veel mensen kennis te laten maken. Financiële ontzorging, bijvoorbeeld via renteloze kredieten, kunnen de investeringsdrempel beperken. Dit is zowel relevant voor particulieren als bijvoorbeeld voor MKB-ers in de transportsector.
- Een voortvarende uitvoering van de Nationale Agenda Laadinfrastructuur (NAL) is essentieel. Zet daarom de huidige impulsen die de businesscase van laadpunten positief beïnvloeden voort. Zo vormen hernieuwbare brandstofeenheden (HBE's) een belangrijke stimulans voor de businesscase van emissieloos vervoer. Deze impuls moet worden voortgezet bij de implementatie van de RED2-richtlijn. Daarnaast is tot 2020 een verlaagd tarief energiebelasting voor publiek laden in de wet vastgelegd. Verlenging van deze vrijstelling in de 1e staffel van de energiebelasting (de eerste 10.000 kWh) bij publiek laden is noodzakelijk voor de uitvoering van de NAL, alsook toepassing van dit verlaagde tarief op thuisladen.

Fiscaal

- Op de langere termijn zal de overheid zijn huishoudboekje weer op orde moeten brengen. Daarbij is het belangrijk om bij fiscale aanpassingen vooral te zorgen dat CO₂-emissies zwaarder geprijsd worden, direct of indirect. Diverse partijen in de financiële sector hebben hier ook al voor gepleit, onder meer de Nederlandsche Bank en het Sustainable Finance Lab. Dat kan bijvoorbeeld door:
- De energiebelasting op elektriciteit en gas meer te baseren op de bijbehorende CO₂-emissies (gas versus elektriciteit en schoon versus fossiel). Met uiteraard aandacht voor compensatie van de effecten daarvan op de lastenverdeling tussen inkomensgroepen.
  - De fiscale bijtelling van emissievrije auto's in samenhang te bekijken met die op conventionele auto's; het verschil daartussen bepaalt immers de prikkel op verduurzaming.
  - Ook bij ontwikkeling van nieuwe stimuleringsinstrumenten nadrukkelijk te zoeken naar normering en beprijzing, en minder naar subsidiëring.
  - Europese afspraken voor aanscherping van het ETS (emissiehandel) en/ of invoering van een CO₂-belasting met een correctiemechanisme aan de grens om ongewenste concurrentie-effecten te voorkomen.

Methode

De derde en nieuwste inventarisatie is in de periode 26 mei – 4 juni verstuurd naar de bedrijven/organisaties die lid zijn van de NVDE of één van de daarbij aangesloten brancheorganisaties (BodemenergieNL, Energie Samen, Holland Solar, NBKL, NHK, NWEA, Platform Bio-Energie, Platform Geothermie, Vereniging Warmtepompen, Stichting Warmtenetwerk). Hij is ingevuld door 125 bedrijven/organisaties. Motivaction verzorgde de enquête.

Eerder stuurden de NVDE en de aangesloten branches inventarisaties uit in maart en in april 2020. Maandelijks inventarisaties zijn nuttig in het snel veranderende speelveld door veranderingen in de coronamaatregelen en in het steunpakket.

